

Joannou v. Turkey: Η Σημασία της Απόφασης του ΕΔΔΑ και η Μελλοντική Πορεία για τους Ελληνοκύπριους Αιτητές στο ΕΔΔΑ

Χριστόφορος Μ. Σταυρινός, Δικηγόρος στη Δικηγορική Εταιρεία, Κούσιος Κορφιώτης Παπαχαράλαμπος (Δ.Ε.Π.Ε.)

Το άρθρο αυτό αναφέρεται στην πρόσφατη απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (εφεξής ΕΔΔΑ) Joannou v. Turkey. Η παρούσα μελέτη εξετάζει ποιες αλλαγές έχει επιφέρει η πιο πάνω απόφαση στην προϋπάρχουσα νομολογία αναφορικά με τη θεραπεία των παραβιάσεων της Τουρκίας στα περιουσιακά δικαιώματα των Ελληνοκυπρίων στην κατεχόμενη Κύπρο. Σκοπός του άρθρου είναι να γίνει μια σύγκριση του προϋπάρχοντος status quo, το οποίο η απόφαση Demoroulos v Turkey είχε καθιερώσει από το 2010, με την παρούσα στάση του ΕΔΔΑ στην Joannou. Το άρθρο καταλήγει στο συμπέρασμα ότι το ΕΔΔΑ δεν έχει διαφοροποιηθεί από το δεσμευτικό προηγούμενο της υπόθεσης Demoroulos. Παρόλα αυτά, στην Joannou παρέχονται επιπρόσθετες οδηγίες σχετικά με την εξέλιξη της «Επιτροπής Ακίνητης Περιουσίας» οι οποίες, αναμφίβολα θα έχουν επιπτώσεις στην μελλοντική πορεία που θα πρέπει να ακολουθήσουν οι Ελληνοκύπριοι αιτητές στο ΕΔΔΑ για τις παραβιάσεις των περιουσιακών τους δικαιωμάτων από την Τουρκία, στην κατεχόμενη Κύπρο.

Λέξεις-Κλειδιά:

Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (εφεξής ΕΣΔΑ) - Πρωτόκολλο 1 Άρθρο 1 - Joannou v. Turkey - Demoroulos v. Turkey - Loizidou v. Turkey - Προστασία περιουσιακών δικαιωμάτων - Δικαίωμα σε αποτελεσματική θεραπεία

I. Εισαγωγή

Βασική επιδίωξη του εν λόγω άρθρου είναι να εξετασθεί η νομική σημασία και βαρύτητα της υπόθεσης Joannou v Turkey¹. καθώς και οι επιπτώσεις που θα έχει στην μελλοντική πορεία που θα ακολουθήσουν οι Ελληνοκύπριοι αιτητές στο ΕΔΔΑ. Στο τέλος του άρθρου θα υπάρξει εισήγηση για την μελλοντική πορεία που θα πρέπει να ακολουθήσουν οι Ελληνοκύπριοι αιτητές στο ΕΔΔΑ, βάσει των δεδομένων της εν λόγω απόφασης.

A. Αντιδράσεις ενόψει της Απόφασης Joannou

Η «Επιτροπή Ακίνητης Ιδιοκτησίας», ήτοι, το εσωτερικό ένδικο μέσο που εγκαθίδρυσε η Τουρκία στα κατεχόμενα για επίλυση των παραβιάσεων των περιουσιακών δικαιωμάτων των Ε/Κ προσφύγων, από την Τουρκία « αναγνωρίζεται από το ΕΔΔΑ ως αποτελε-

σματικό ένδικο μέσο της Τουρκίας στα κατεχόμενα². Από την άλλη, «Αναποτελεσματική για να προσφέρει θεραπείες στους Ελληνοκύπριους αιτητές έκρινε το ΕΔΔΑ την «Επιτροπή Ακίνητης Ιδιοκτησίας» που συστάθηκε από την Τουρκία στα κατεχόμενα³. Τα παραπάνω αντιφατικά σχόλια είναι αποτέλεσμα της πρόσφατης απόφασης του ΕΔΔΑ, που εκδόθηκε στις 12 Δεκεμβρίου του 2017, στην υπόθεση Joannou v Turkey. Προκειμένου να είναι σε θέση κάποιος να αξιολογήσει τις νομικές συνέπειες της πιο πάνω υπόθεσης, είναι απαραίτητο να γνωρίζει το νομικό πλαίσιο εντός του οποίου εκδόθηκε. Μια σύντομη αναδρομή στην προϋπάρχουσα νομολογία κρίνεται απαραίτητη πριν εξεταστεί η απόφαση Joannou.

B. Το Δεσμευτικό Προηγούμενο της Απόφασης Loizidou

Στις 18 Δεκεμβρίου του 1996, είχε εκδοθεί από το ΕΔΔΑ η υπόθεση ορόσημο, Loizidou v Turkey⁴. Η υπόθεση Loizidou ήταν η πρώτη υπόθεση ενώπιον του ΕΔΔΑ αναφορικά με το θέμα των παραβιάσεων από την Τουρκία των περιουσιακών δικαιωμάτων των Ελληνοκυπρίων στην Κύπρο. Η αιτήτρια, στην πιο πάνω υπόθεση, είχε αναφέρει ότι «από την εποχή της τουρκικής κατοχής της βόρειας Κύπρου δεν της επιτράπηκε η πρόσβαση στην ιδιοκτησία της και, ως εκ τούτου, είχε χάσει τον έλεγχο αυτής⁵. Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι η εν λόγω προσφυγή στο ΕΔΔΑ είχε καταχωρηθεί 15 χρόνια μετά την τουρκική εισβολή του 1974, στην Κύπρο. Ως αποτέλεσμα, η Τουρκία είχε υποβάλει ως ένσταση, στην Loizidou, ότι υπήρχαν χρονικοί περιορισμοί (ratione temporis)⁶ στην αρμοδιότητα του ΕΔΔΑ να αποφασίσει επί του θέματος⁷. Εντούτοις, το ΕΔΔΑ απέρριψε την ένσταση της Τουρκίας, με το επιχείρημα ότι οι παραβιάσεις ήταν συνεχιζόμενης φύσεως⁸, ως αποτέλεσμα της συνεχιζόμενης παρουσίας των Τουρκικών στρατευμάτων στην Κύπρο, και επομένως θεωρήθηκαν ότι εξακολουθούσαν να λαμβάνουν χώρα.

2. «Πρέπει να σοβαρευτεί η επιτροπή» ΠΟΛΙΤΗΣ (Λευκωσία, 22 Δεκεμβρίου 2017) 6.

3. «Καταδικη στο ΕΔΔΑ» ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΟΣ (Λευκωσία, 23 Μαρτίου 2018) 6.

4. Loizidou v. Turkey App no 15318/89 (ΕΔΔΑ, 18 Δεκεμβρίου 1996).

5. Ibid (παρ. 31).

6. cf Ευρωπαϊκή Σύμβαση Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (υιοθετήθηκε στις 6 Οκτωβρίου 1962, τέθηκε σε εφαρμογή στις 6 Οκτωβρίου 1962) 1 ETS No. 005 (ΕΣΔΑ) Άρθρο 35.

7. Loizidou (n 5) (παρ. 40).

8. Ibid (παρ. 41).

1. App no 53240/14 (ΕΔΔΑ, 12 Δεκεμβρίου 2017).

Βάσει της νομολογίας, η θέση αυτή του δικαστηρίου εξακολουθεί να ισχύει σήμερα, «διότι οι ελληνοκύπριοι ιδιοκτήτες ακινήτων στη βόρεια Κύπρο στερούνται πρόσβασης και ελέγχου, χρήσης και απόλαυσης της περιουσίας τους καθώς και οποιασδήποτε αποζημίωσης για την παρέμβαση επί των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας τους»⁹. Ως εκ τούτου, το ΕΔΔΑ έχει διατηρήσει τη θέση του ότι η συνεχιζόμενη άρνηση πρόσβασης σε Ελληνοκύπριους ιδιοκτήτες στην ιδιοκτησία τους, από την Τουρκία, αποτελεί παρέμβαση στο δικαίωμα προστασίας της περιουσίας, βάσει του Άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου 1 της ΕΣΔΑ¹⁰.

Σημαντικότερο, όμως, για τους σκοπούς της παρούσας έρευνας, στην υπόθεση *Loizidou*, είναι ότι το Δικαστήριο αποδέχτηκε ότι οι Ελληνοκύπριοι αιτητές παρέμεναν «νόμιμοι ιδιοκτήτες της ιδιοκτησίας τους»¹¹. Αυτό ίσχυε παρά την όποια απαλλοτρίωση των ακινήτων τους από τις «αρχές» της αυτοαποκαλούμενης «Τουρκικής Δημοκρατίας της Βόρειας Κύπρου» στην κατεχόμενη Κύπρο. Η νομική βάση για αυτό το εύρημα ήταν ότι οι εν λόγω απαλλοτριώσεις ήταν νομικά άκυρες¹², πράγμα το οποίο οφειλόταν στο γεγονός ότι «η διεθνής κοινότητα δεν θεωρεί την «ΤΔΒΚ» ως κράτος βάσει του διεθνούς δίκαιου»¹³.

Κατά συνέπεια, οι Ελληνοκύπριοι αιτητές είχαν το ιδιαίτερα σημαντικό δικαίωμα της διατήρησης των τίτλων επί της ιδιοκτησίας τους, ενώ παράλληλα δικαιούνταν αποζημίωση για την απώλεια χρήσης της ιδιοκτησίας τους¹⁴. Ως εκ τούτου, οι παραβιάσεις των περιουσιακών δικαιωμάτων των αιτητών συνεχίζονταν ακόμη και μετά την καταβολή αποζημιώσεων στους ιδίους¹⁵, βάσει του συνεχιζόμενου τίτλου ιδιοκτησίας τους¹⁶. Συνεπώς, αποδεικνύεται ότι το είδος της θεραπείας το οποίο απαιτούνταν από την Τουρκία, στην υπόθεση *Loizidou*, ώστε να παύσει η παραβίαση του δικαιώματος προστασίας της περιουσίας, ήταν ουσιαστικά η επιστροφή των Ελληνοκυπρίων αιτητών στις ιδιοκτησίες τους. Όπως έχει υποστηρίξει και ο πρώην Δικαστής του ΕΔΔΑ Λουκής Γ. Λουκαΐδης, «η ουσία της «διαφοράς» αφορά επομένως τον τερματισμό της παράνομης Τουρκικής κατοχής»¹⁷.

Βάσει των προαναφερθέντων, η επιστροφή των Ελληνοκυπρίων αιτητών στις ιδιοκτησίες τους ήταν η μόνη θεραπεία την οποία αποδεχόταν το ΕΔΔΑ, σύμφωνα με τη *Loizidou*, ως ικανή να παύσει τις παραβιάσεις της Τουρκίας των περιουσιακών δικαιωμάτων των Ελληνοκυπρίων, στην Κύπρο. Ως επακόλουθο, η μόνη αποτελεσματική θεραπεία, ικανή να αποκαταστήσει πλήρως τους Ελληνοκύπριους αιτητές, από τις παραβιάσεις της Τουρκίας στα περιουσιακά δικαιώματά τους, ήταν η επιστροφή των προσφύγων στις κατοικίες τους.

Έπειτα από την *Loizidou*, αλλά πριν από την υπόθεση *Demopoulos v Turkey* (Απόφαση επί του Παραδεκτού)¹⁸, ακολούθησαν αρκετές αποφάσεις παρόμοιες της *Loizidou*, αναφορικά με το θέμα των παραβάσεων από την Τουρκία των περιουσιακών δικαιωμάτων Ελληνοκυπρίων στην Κύπρο. Στις εν λόγω αποφάσεις, η υπόθεση *Loizidou* αποτέλεσε δεσμευτικό προηγούμενο, αναφορικά με το δικαίωμα επιστροφής των προσφύγων στις κατοικίες τους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η υπόθεση *Demades v Turkey*¹⁹, στην οποία το ΕΔΔΑ έκρινε ότι δεν υπήρχε «λόγος στην παρούσα υπόθεση για να διαφοροποιηθεί από τα συμπεράσματα στα οποία είχε καταλήξει [το Δικαστήριο] στις υποθέσεις *Loizidou* και *Cyprus v Turkey*», αναφορικά με τα ευρήματά του σε σχέση με την παραβίαση του Πρωτοκόλλου 1 Άρθρου 1²⁰. Στην υπόθεση *Cyprus v Turkey*²¹ το Δικαστήριο επιβεβαίωσε την απόφαση στη *Loizidou*, αναφέροντας ότι είχε «πεισθεί ότι τόσο η αιτιολογία όσο και τα συμπεράσματα στην απόφαση *Loizidou* (επί της ουσίας), εφαρμόζονταν με την ίδια ισχύ για εκτοπισμένους Ελληνοκύπριους, οι οποίοι, όπως και η κυρία Λοϊζίδου, ήταν αδύνατο να έχουν πρόσβαση στις ιδιοκτησίες τους στην βόρεια Κύπρο»²².

Τόσο η υπόθεση *Loizidou* όσο και η προαναφερόμενη υπόθεση *Cyprus v Turkey*, ήταν υποθέσεις στις οποίες το ΕΔΔΑ επικαλέστηκε σε μεταγενέστερη νομολογία, σχετικά με τις παραβιάσεις περιουσιακών δικαιωμάτων από την Τουρκία, στην κατεχόμενη Κύπρο, ώστε να επιβεβαιώσει τα συμπεράσματα τα οποία είχε υιοθετήσει. Αυτό έγινε με τη χρήση επακριβώς του ιδίου λεκτικού²³ που είχε χρησιμοποιήσει στην προαναφερόμενη υπόθεση *Demades*²⁴. Σε αρκετές από αυτές τις υποθέσεις, η υπόθεση *Demades* επίσης αναφέρθηκε από το ΕΔΔΑ ως αυθεντία για την μη-παρέκκλιση του Δικαστηρίου από «τα συμπεράσματά στα οποία είχε

9. *Cyprus v Turkey* (Άρθρο 41) App no 25781/94 (ΕΔΔΑ, 12 Μαΐου 2014, παρ. 63).

10. Ευρωπαϊκή Σύμβαση Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, Πρωτόκολλο 1 (υιοθετήθηκε στις 6 Οκτωβρίου 1962, τέθηκε σε εφαρμογή στις 6 Οκτωβρίου 1962) 1 ETS No. 009 (ΕΣΔΑ) Άρθρο 1.

11. *Loizidou v Turkey* (Άρθρο 41) App no 15318/89 (ΕΔΔΑ, 28 Ιουλίου 1998, παρ. 27).

12. *Loizidou* (n 5) (παρ. 42-46); *Preussische Treuhand GmbH & Co KG aA v Poland* (Applicability Decision) App no 47550/06 (ΕΔΔΑ, 7 Οκτωβρίου 2008, παρ. 61).

13. *Loizidou* (n 5) (παρ. 42 and 44).

14. *Loizidou* (Άρθρο 41) (n 12) (παρ. 27).

15. *Loizidou* (n 5) (παρ. 64).

16. *Ibid* (παρ. 62-64).

17. *Loukis G. Loucaides*, Is the European Court of Human Rights

still a principled court of human rights after the Demopoulos case?, (2011) 24(2) Leiden Journal of International Law 435, 441.

18. *Demopoulos and Others v Turkey* (Απόφαση επί του Παραδεκτού) App no 46113/99 (ΕΔΔΑ, 1 Μαρτίου 2010).

19. *Demades v Turkey* App no 16219/90 (ΕΔΔΑ, 31 Ιουλίου 2003).

20. *Ibid* (παρ. 46).

21. *Cyprus v Turkey* App no 25781/94 (ΕΔΔΑ, 10 Μαΐου 2001).

22. *Ibid* (παρ. 187).

23. *Eugenia Michaelidou Developments Ltd and Michael Tymvios v Turkey* App no 16163/90 (ΕΔΔΑ, 31 Ιουλίου 2003, παρ. 29-31).

24. *Demades* (n 12) (παρ. 44-46).

καταλήξει στις υποθέσεις *Loizidou* και *Cyprus v Turkey*²⁵. Ως εκ τούτου, μέχρι την υπόθεση *Demopoulos*, τα συμπεράσματα του ΕΔΔΑ στην *Loizidou* αποτελούσαν καλά θεμελιωμένο δεσμευτικό προηγούμενο, αναφορικά με το τι θεωρείτο αποτελεσματική θεραπεία για τις παραβιάσεις της Τουρκίας των περιουσιακών δικαιωμάτων των Ελληνοκυπρίων στην Κύπρο.

Γ. Η Αναγνώριση της «Επιτροπής Ακίνητης Περιουσίας» στη *Demopoulos*

Η υπόθεση *Demopoulos* αφορούσε απόφαση επί του παραδεκτού του Τμήματος Ευρείας Σύνθεσης του ΕΔΔΑ, και εκδόθηκε στις 1 Μαρτίου του 2010. Στην εν λόγω υπόθεση, το ΕΔΔΑ ομόφωνα απέρριψε, μεταξύ άλλων, τις αιτήσεις οκτώ εκτοπισμένων Ελληνοκυπρίων ιδιοκτητών, για συνεχιζόμενες παραβιάσεις, από την Τουρκία, του δικαιώματος προστασίας της περιουσίας τους. Στην εν λόγω υπόθεση κρίθηκε ότι οι οκτώ αιτήσεις ήταν απαράδεκτες, διότι δεν είχαν εξαντληθεί τα εσωτερικά ένδικα μέσα²⁶, σύμφωνα με το άρθρο 35 της ΕΣΔΑ²⁷. Το εσωτερικό ένδικο μέσο στο οποίο αναφερόταν το ΕΔΔΑ ήταν η «Επιτροπή Ακίνητης Περιουσίας», η οποία είχε συσταθεί από την Τουρκία, στην κατεχόμενη Κύπρο, ως μέσο για την παροχή θεραπειών, για τις παραβιάσεις της Τουρκίας του δικαιώματος προστασίας της περιουσίας, στην Κύπρο. Κατά συνέπεια, η «Επιτροπή Ακίνητης Περιουσίας» αναγνωρίστηκε στη *Demopoulos*, ως αποτελεσματικός μηχανισμός, της Τουρκίας, για να προσφέρει θεραπείες στους Ελληνοκύπριους ιδιοκτήτες περιουσιών στην κατεχόμενη Κύπρο²⁸, παρά το γεγονός ότι η «επιτροπή» είχε συσταθεί δυνάμει «νόμου» της «ΤΔΒΚ»²⁹.

Πρόκειται για την πρώτη φορά που το Δικαστήριο είχε κρίνει ότι μια υπόθεση, αναφορικά με τις παραβιάσεις της Τουρκίας των περιουσιακών δικαιωμάτων των Ελληνοκυπρίων στην Κύπρο, ήταν απαράδεκτη. Έτσι, η απόφαση *Demopoulos* σηματοδότησε μια σημαντική αλλαγή στην προσέγγιση του ΕΔΔΑ, σε σχέση με τις παραβιάσεις από την Τουρκία των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας στην Κύπρο. Αυτό ήταν ιδιαίτερα εμφανές διότι μετέπειτα από την απόφαση *Demopoulos*, το ΕΔΔΑ αρνήθηκε να εξετάσει μεταγενέστερες υποθέσεις αναφορικά με περιουσιακά δικαιώματα που σχετιζόνταν

με την «Επιτροπή Ακίνητης Περιουσίας», εάν δεν είχε εξαντληθεί πρώτα η προσφυγή στην «επιτροπή» ως εσωτερικό ένδικο μέσο θεραπείας³⁰. Η μόνη εξαίρεση στον κανόνα, μέχρι σήμερα, είναι η υπό εξέταση υπόθεση *Joannou v Turkey*, όπου το ΕΔΔΑ δέχτηκε να εξετάσει την υπόθεση, επί της ουσίας, παρά το γεγονός ότι δεν είχε εξαντληθεί ο μηχανισμός της «επιτροπής» για την παροχή θεραπειών³¹.

Επομένως, μέχρι την απόφαση *Joannou*, η «Επιτροπή Ακίνητης Περιουσίας» αποτελούσε το μόνο αρμόδιο όργανο για να εξετάζει υποθέσεις αναφορικά με τις παραβιάσεις της Τουρκίας επί των περιουσιακών δικαιωμάτων των Ελληνοκυπρίων στην Κύπρο. Ανακύπτει συνεπώς το ερώτημα κυρίως για τους λόγους για τους οποίους τέθηκε ως θέμα προς συζήτηση η αναγνώριση της «Επιτροπής Ακίνητης Περιουσίας» στην απόφαση *Demopoulos* ως μηχανισμός παροχής θεραπειών. Πρέπει να σημειωθεί ότι έχει ασκηθεί κριτική στην υπόθεση *Demopoulos*, επειδή περιέχει αντιφάσεις προς το διεθνές δίκαιο³², ενώ παράλληλα εισάγει πολιτικά στοιχεία εις βάρος των νομικών αρχών του ιδίου του ΕΔΔΑ³³. Εντούτοις, για τους σκοπούς του παρόντος άρθρου, κρίνεται σκόπιμο να γίνει αναφορά μόνο στις αλλαγές που επέφερε η υπόθεση *Demopoulos* στο δικαίωμα σε αποτελεσματική θεραπεία, των Ελληνοκυπρίων αιτητών, με την σύσταση της «επιτροπής». Εντός του πλαισίου αυτού του νέου, *status quo*, το οποίο καθιέρωσε η υπόθεση *Demopoulos*, το ΕΔΔΑ κλήθηκε να πάρει θέση στην απόφαση *Joannou*.

Συγκριτικά με την προϋπάρχουσα νομολογία, η οποία ακολουθούσε την απόφαση *Loizidou*, με την αναγνώριση της «επιτροπής», το ΕΔΔΑ περιόρισε το δικαίωμα των Ελληνοκυπρίων αιτητών σε αποτελεσματική θεραπεία. Συγκεκριμένα, η «επιτροπή» περιόρισε το προαναφερόμενο δικαίωμα των προσφύγων να παραμένουν νόμιμοι ιδιοκτήτες της περιουσίας τους, ενώ παράλληλα αποζημιώνονταν για την απώλεια χρήσης της ιδιοκτησίας τους. Όπως έχει λεχθεί από την Έλενα Προυκάκη, «η «Επιτροπή Ακίνητης Ιδιοκτησίας» παρέχει αποζημίωση όχι για την απώλεια της προηγούμενης χρήσης, αλλά ως τρόπο απαλλοτρίωσης των επηρεαζόμενων περιουσιών»³⁴. Αυτό τεκμηριώνεται από το γεγονός ότι οι αιτητές ενώπιον της «επιτροπής» χάνουν το «δικαίωμα ιδιοκτησίας επί της ακίνητης περιουσίας για την οποία έχουν λάβει αποζημίωση»³⁵. Επιπρόσθετα, παρέχεται διακριτική ευχέρεια στην «επιτροπή», βάσει του «νόμου» της «ΤΔΒΚ», να κρίνει τον βαθμό που θα

25. *Xenides-Arestis v Turkey* App no 46347/99 (ECtHR, 22 December 2005, para 32); *Alexandrou v Turkey* App no 16162/90 (ECtHR, 20 January 2009, para 33); *Joannou v Turkey* App no 18364/91 (ECtHR, 27 January 2009, para 29).

26. *Demopoulos* (n 19) (παρ. 127 and 133).

27. Ευρωπαϊκή Σύμβαση Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (υιοθετήθηκε στις 6 Οκτωβρίου 1962, τέθηκε σε εφαρμογή στις 6 Οκτωβρίου 1962) 1 ETS No. 005 (ΕΣΔΑ) Άρθρο 35.

28. *Demopoulos* (n 19) (παρ. 126-127)

29. «Νόμος» υπ' αριθμόν 67/2005, της αυτοαποκαλούμενης «ΤΔΒΚ» - Νόμος για την Αποζημίωση, Ανταλλαγή και Επιστροφή Ακινήτων οι οποίες βρίσκονται εντός του πεδίου εφαρμογής της Υπο-παραγράφου (β) της Παραγράφου 1 του Άρθρου 159 του Συντάγματος, άρθρο 11.

30. *Meleagrou and Others v Turkey* (Απόφαση επί του Παραδεκτού) App no 14434/09 (ΕΔΔΑ, 2 Απριλίου 2013).

31. *Joannou* (n 1) (παρ. 63-64)

32. *Elena K. Proukaki*, The Right of Displaced Persons to Property and to Return Home after *Demopoulos*, (2014) 14(4) Human Rights Law Review 701, 713 και 731.

33. *Loucaides* (n 18) 442-443.

34. *Proukaki* (n 33) 716.

35. «Νόμος» υπ' αριθμόν 67/2005 (n 30) άρθρο 10(1).

ασκήσει την εξουσία για επιστροφή των περιουσιών στους εκτοπισμένους Ελληνοκυπρίους³⁶.

Με βάση τα προαναφερθέντα, η αναγνώριση της «Επιτροπής Ακίνητης Περιουσίας», από το ΕΔΔΑ, στην υπόθεση *Demoroulos*, ως αποτελεσματικού μηχανισμού της Τουρκίας, για να προσφέρει θεραπείες, προσδιόρισε νέα κριτήρια για το τι θεωρείτο αποτελεσματική θεραπεία, για τους εκτοπισμένους Ελληνοκυπρίους. Επομένως, όπως θα αναλυθεί και παρακάτω, η αναγνώριση της «επιτροπής» περιόρισε την δυνατότητα των Ελληνοκύπριων αιτητών να διατηρούν τους τίτλους ιδιοκτησίας τους με τη διεκδίκηση θεραπειών³⁷.

Προτού όμως προχωρήσουμε στην επόμενη ενότητα είναι σημαντικό να γίνει μία διευκρίνιση αναφορικά με την υπόθεση *Demoroulos*. Η *Demoroulos* αφορά υπόθεση επί του παραδεκτού, και όχι απόφαση επί της ουσίας, σε αντίθεση με τη σειρά αποφάσεων που ακολούθησαν την *Loizidou* βάσει των οποίων καθιερώθηκε η συνεχιζόμενη παραβίαση της Τουρκίας των περιουσιακών δικαιωμάτων στην Κύπρο. Συνεπακόλουθα, τα όσα αναφέρει το Δικαστήριο στην υπόθεση *Demoroulos*, σε σχέση με τις παραβιάσεις της Τουρκίας των περιουσιακών δικαιωμάτων των Ελληνοκυπρίων, περιορίζονται σε ευρήματα *obiter dicta*. Τα προαναφερθέντα είναι ουσιώδους σημασίας από νομικής πλευράς, καθώς μόνο τα όσα αναφέρονται σε σχέση με το δικαίωμα σε αποτελεσματική θεραπεία, στην *Demoroulos*, αποτελούν *ratio decidendi*.

Η συνέπεια των πιο πάνω είναι ότι η απόφαση *Loizidou* εξακολουθεί να υφίσταται, αναφορικά με το εύρημα της συνεχιζόμενης παραβίασης της Τουρκίας, του δικαιώματος προστασίας της περιουσίας των Ελληνοκυπρίων. Όπως λέχθηκε και από το ΕΔΔΑ, «[η απόφαση *Demoroulos*] δεν μπορεί να θεωρηθεί, από μόνη της, ότι απαλλάσσει την Τουρκία από το ζήτημα της συμμόρφωσής της [με το εύρημα της συνεχιζόμενης παραβίασης του Άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου 1]»³⁸.

Επιπλέον, σε περίπτωση που η Τουρκία, μέσω της «Επιτροπής Ακίνητης Περιουσίας», παραλείψει να παρέχει αποτελεσματική θεραπεία, όπως προβλέπεται βάσει της *Demoroulos*, τότε, είναι η θέση του αρθρογράφου ότι εφαρμόζεται η νομολογία της *Loizidou*, εφόσον σε τέτοιες περιπτώσεις δεν τίθεται θέμα μη-παραδεκτού. Το ΕΔΔΑ έχει όντως εφαρμόσει τη νομολογία της *Loizidou*, ακόμη και μετά από την αναγνώριση της «επιτροπής»³⁹ σε περιπτώσεις όπου η Τουρκία δεν έχει φέρει ενστάσεις κατά το στάδιο του παραδεκτού για λόγους «μη εξάντλησης [από τους αιτητές] των

εσωτερικών ενδίκων μέσων»⁴⁰. Βάσει των ανωτέρω, καταδεικνύεται η ετοιμότητα του ΕΔΔΑ να ακολουθήσει τη νομολογία της *Loizidou*, σε περιπτώσεις όπου υπάρχει εξάντληση των εσωτερικών ενδίκων μέσων.

Υπό το πρίσμα αυτό, ακόμη και πριν την απόφαση *Joannou*, δεν φαινόταν απίθανο να ήταν διατεθειμένο το ΕΔΔΑ να διαφοροποιηθεί από το δεσμευτικό προηγούμενο της απόφασης *Demoroulos*, εάν η αναποτελεσματικότητα της «επιτροπής» μπορούσε να αποδειχθεί. Ως εκ τούτου, το ερώτημα που θα εξετασθεί στη συνέχεια είναι κατά πόσο έχουν επέλθει αλλαγές λόγω της απόφασης *Joannou*, στην προϋπάρχουσα νομολογία, ειδικότερα σε σχέση με την αποτελεσματικότητα της «επιτροπής».

II. Η Σημασία της Απόφασης Joannou

A. Οι Αλλαγές που έχει Επιφέρει η Απόφαση Joannou στη Προϋπάρχουσα Νομολογία

Έχοντας αναλύσει παραπάνω, αυτό το οποίο καθιερώθηκε στην υπόθεση *Demoroulos*, είναι εμφανές ότι για να επέλθουν αλλαγές, στην εν λόγω νομολογία, αυτές θα πρέπει να επικεντρώνονται στο ζήτημα της αποτελεσματικότητας της «Επιτροπής Ακίνητης Ιδιοκτησίας», ως μηχανισμού για να προσφέρει θεραπείες. Στο σημείο αυτό βασίστηκε η αιτήτρια, στην υπόθεση *Joannou*, ώστε να διεκδικήσει αποζημιώσεις από την Τουρκία, μέσω του ΕΔΔΑ, για τις παραβιάσεις των περιουσιακών της δικαιωμάτων. Συγκεκριμένα, τέθηκε ζήτημα ότι «η διαδικασία ενώπιον της «επιτροπής» δεν ήταν δίκαιη και αποτελεσματική, ιδίως ενόψει της μεγάλης καθυστέρησης στην έκδοση απόφασης στην υπόθεση της αιτήτριας»⁴¹.

Ενόψει της φύσεως του παραπόνου της αιτήτριας, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι «το ζήτημα της εξάντλησης των εσωτερικών ενδίκων μέσων συνδεόταν στενά με την ουσία του παραπόνου της αιτήτριας»⁴². Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο δέχτηκε να εξετάσει την υπόθεση, επί της ουσίας, παρά το ότι δεν είχε εξαντληθεί ο μηχανισμός της «επιτροπής» για την παροχή θεραπειών⁴³. Το ΕΔΔΑ, εξετάζοντας το αίτημα της αιτήτριας αποφάνθηκε «ότι, στην προκειμένη περίπτωση, η «Επιτροπή Ακίνητης Περιουσίας» δεν ενήργησε με συνέπεια, επιμέλεια και την κατάλληλη ταχύτητα αναφορικά με το αίτημα της αιτήτριας για αποζημίωση, ως απαιτείται βάσει του Άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου 1»⁴⁴.

Ως προς το ζήτημα εάν η «επιτροπή» εξακολουθεί να αποτελεί αποτελεσματικό μηχανισμό για να προσφέρει θεραπείες, σε Ελληνοκύπριους ιδιοκτήτες περιουσιών στην κατεχόμενη Κύπρο η στάση του ΕΔΔΑ ήταν διαφωτιστική στην *Joannou*: «Αναφορικά με τον

36. Ibid, άρθρο 8.

37. cf Ενότητα 2(B).

38. *Cyprus v Turkey (Article 41)* (n 10) (παρ. 63).

39. *Alexandrou v Turkey App no 16162/90* (ΕΔΔΑ, 20 Ιανουαρίου 2009, παρ. 31-33); *Joannou v Turkey App no 18364/91* (ΕΔΔΑ, 27 Ιανουαρίου 2009, παρ. 27-29).

40. *Alexandrou* (n 40) (παρ. 21); *Joannou* (n 40) (παρ. 14).

41. *Joannou* (n 1) (παρ. 60).

42. Ibid (παρ. 63).

43. Ibid (παρ. 63-64).

44. Ibid (παρ. 104).

ισχυρισμό της αιτήτριας ότι ο μηχανισμός της «επιτροπής» δεν ήταν αποτελεσματικός λόγω του μεγάλου αριθμού υποθέσεων που εκκρεμούν ενώπιόν του και της ισχυριζόμενης καθυστέρησης και αυθαίρετης πρακτικής των αρχών της «ΤΔΒΚ», το Δικαστήριο δεν θεωρεί ότι είναι δυνατόν, βάσει του αποδεικτικού υλικού και των πληροφοριών που έχει ενώπιόν του, να καταλήξει σε ένα τέτοιο γενικό συμπέρασμα ως προς τη λειτουργικότητα της «επιτροπής» ως διορθωτικό μέσο»⁴⁵. Γίνεται φανερό πως με βάση όσα σημειώθηκαν από το δικαστήριο, αποδεικνύεται πως είναι ορθή η θέση ότι «η απόφαση του δικαστηρίου [εναντίον της «επιτροπής»] περιοριζόταν στην εν λόγω υπόθεση»⁴⁶. Εξίσου ορθό φαίνεται να είναι το γεγονός ότι «η «επιτροπή» συνεχίζει να λειτουργεί ως αποτελεσματικό εσωτερικό ένδικο μέσο σε σχέση με τις αιτήσεις των Ελληνοκυπρίων»⁴⁷, σύμφωνα πάντοτε με τη νομολογία του ΕΔΔΑ. Όπως ανέφερε το δικαστήριο, είναι δυνατό για «μία θεραπεία η οποία θεωρείται γενικά αποτελεσματική να λειτουργεί με ακατάλληλο τρόπο στις περιστάσεις μιας συγκεκριμένης υπόθεσης»⁴⁸.

Το ΕΔΔΑ, στην προκειμένη περίπτωση, προχώρησε με διάταγμα γενικών αποζημιώσεων για την αιτήτρια, απορρίπτοντας το αίτημά της⁴⁹, το οποίο θα ήταν σύμφωνο με τη νομολογία της *Loizidou*, για ειδικές αποζημιώσεις⁵⁰. Εκ πρώτης όψεως, αυτή η στάση του ΕΔΔΑ φαίνεται να έρχεται σε αντίθεση με τη θέση την οποία εξέφρασε στην προηγούμενη ενότητα ο αρθρογράφος. Το ότι, δηλαδή, η παράλειψη της «επιτροπής» να παρέχει αποτελεσματική θεραπεία, όπως προβλέπεται βάσει της *Demopoulos*, θέτει σε άμεση εφαρμογή τη νομολογία της *Loizidou*⁵¹. Είναι η θέση του αρθρογράφου ότι αυτή η αρχή εξακολουθεί να ισχύει. Όπως ανέφερε το ΕΔΔΑ, «η περαιτέρω πορεία της διαδικασίας ενώπιόν της «επιτροπής», εάν διεξαχθεί σύμφωνα με τις προϋποθέσεις του Άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου 1, θα επιτρέψει στην αιτήτρια να αποζημιωθεί σε σχέση με τις περιουσιακές της αξιώσεις». Ως εκ τούτου, η *Joannou* δεν απέρριψε το ενδεχόμενο να παρέχει η «επιτροπή», αποτελεσματική θεραπεία στην αιτήτρια, ακόμη και μετά το εύρημα του Δικαστηρίου ότι υπήρχε παραβίαση των περιουσιακών δικαιωμάτων της αιτήτριας, από την «επιτροπή».

Επομένως, ακόμη και στην συγκεκριμένη περίπτωση, στην *Joannou* θεωρήθηκε πως η «επιτροπή» μπορούσε να εξακολουθήσει να παρέχει αποτελεσματικές θεραπείες για τις παραβιάσεις της Τουρκίας των

περιουσιακών δικαιωμάτων της αιτήτριας. Κατά συνέπεια, για να μπορεί ένας αιτητής να εφαρμόσει τη νομολογία της *Loizidou*, μέσω του ΕΔΔΑ, αναφορικά με το δικαίωμα σε αποτελεσματική θεραπεία θα πρέπει να αποδειχθεί ότι η «επιτροπή» είναι ανίκανη να παρέχει αποτελεσματικές θεραπείες, εύρημα το οποίο ίσχυε και προηγουμένως βάσει της *Demopoulos*.

Παραμένει, όμως, να απαντηθεί το ερώτημα για τις τυχόν αλλαγές που έχει επιφέρει η *Joannou*, στην προϋπάρχουσα νομολογία του ΕΔΔΑ, αναφορικά με τις παραβιάσεις της Τουρκίας των περιουσιακών δικαιωμάτων των Ελληνοκυπρίων στην κατεχόμενη Κύπρο. Τα ευρήματα δείχνουν ότι οι αλλαγές που επέφερε η απόφαση είναι ελάχιστες. Η «επιτροπή» εξακολουθεί να αποτελεί αποτελεσματικό μηχανισμό για να προσφέρει θεραπείες, σύμφωνα με τη νομολογία του ΕΔΔΑ, για τους εκτοπισμένους Ελληνοκυπρίους ιδιοκτήτες περιουσιών στην κατεχόμενη Κύπρο, ακόμη και μετά την *Joannou*. Επομένως, φαίνεται πως η εν λόγω υπόθεση δεν είχε νομικές συνέπειες στο δεσμευτικό προηγούμενο το οποίο είχε καθιερώσει η υπόθεση *Demopoulos*. Παρόλα αυτά, στην *Joannou* παρέχονται επιπρόσθετες οδηγίες σχετικά με την εξέλιξη της «Επιτροπής Ακίνητης Περιουσίας» οι οποίες αναμφίβολα θα έχουν επιπτώσεις στην μελλοντική πορεία που θα ακολουθήσουν οι Ελληνοκύπριοι αιτητές στο ΕΔΔΑ για τις παραβιάσεις της Τουρκίας των περιουσιακών τους δικαιωμάτων.

B. Η Μελλοντική Πορεία για τους Ελληνοκύπριους Αιτητές στο ΕΔΔΑ

Μέχρι να εκδοθεί νέα απόφαση, η οποία να τροποποιεί τη *ratio decidendi* της νομολογίας της *Loizidou*, ο κίνδυνος, για την Τουρκία, να εφαρμοστεί η νομολογία της απόφασης *Loizidou*, σε σχέση με το δικαίωμα σε αποτελεσματική θεραπεία, παραμένει εφικτός. Για να επέλθει η πιο πάνω αλλαγή στη νομολογία του ΕΔΔΑ θα πρέπει να αποδειχθεί η αναποτελεσματικότητα του μηχανισμού της «επιτροπής» να παρέχει θεραπείες σε Ελληνοκύπριους ιδιοκτήτες περιουσιών στην κατεχόμενη Κύπρο. Όπως έχει λεχθεί και από τη Νάσια Χατζηγεωργίου «οι Ελληνοκύπριοι εξακολουθούν να έχουν την υποχρέωση να καταφεύγουν στην «επιτροπή» προκειμένου να υπάρχει αποκατάσταση για παραβιάσεις του δικαιώματός τους στην ιδιοκτησία. Ταυτόχρονα όμως, η *Joannou* ανοίγει το δρόμο για την υποβολή άλλων υποθέσεων εναντίον της «επιτροπής» ενώπιόν του Δικαστηρίου»⁵².

Όπως αναφέρθηκε ανωτέρω, το ΕΔΔΑ εξακολουθεί να εφαρμόζει το δεσμευτικό προηγούμενο της υπόθεσης *Demopoulos* έπειτα από την υπόθεση *Joannou*. Παρόλα αυτά, όπως λέχθηκε και από το ίδιο το ΕΔΔΑ: «[το Δικαστήριο] παρακολουθεί τις εξελίξεις στη λειτουργία

45. Ibid (παρ. 83).

46. IPC President Erkmen speaks on ECHR ruling, <http://www.brtk.net/?english_posts=ipc-president-erkmen-speaks-on-echr-ruling> *Bayrak Television* (Nicosia, 27 Μαρτίου 2018) πρόσβαση στις 23 Απριλίου 2018.

47. Ibid.

48. *Joannou* (π 1) (παρ. 83).

49. Ibid (παρ. 111).

50. Ibid (παρ. 115-117).

51. cf. Ενότητα 1(Δ).

52. cf Nasia Hadjigeorgiou, «Joannou v Turkey: an important legal development and a missed opportunity» (2018) 2 EHRLR 168, 171.

της «επιτροπής» ως μηχανισμού παροχής θεραπειών, και την ικανότητά της να θεραπεύει αποτελεσματικά περιουσιακές αξιώσεις Ελληνοκυπρίων»⁵³. Ως εκ τούτου, το ΕΔΔΑ, στην *Joannou*, «παρέμεινε σε επαγρύπνηση αναφορικά με το κατά πόσο οι αιτητές λάμβαναν στην πράξη το τι τους είχε υποσχεθεί»⁵⁴. Επομένως, η υπόθεση *Joannou* αποτέλεσε ένδειξη της πρόθεσης του ΕΔΔΑ να αναγνωρίσει την «επιτροπή» ως αναποτελεσματική για να παρέχει θεραπείες, στέλνοντας σχετικό «μήνυμα ότι το Δικαστήριο είναι πρόθυμο να συνεχίσει να διαδραματίζει ενεργό ρόλο στην προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην περιοχή»⁵⁵.

Το ΕΔΔΑ αρνήθηκε να δεχτεί ότι ο μεγάλος αριθμός εκκρεμών αιτήσεων ενώπιον της «επιτροπής», αποδεικνύει ότι η «επιτροπή» δεν μπορεί να διεκπεραιώνει τις υποχρεώσεις της με τη δέουσα ταχύτητα⁵⁶. Είναι η θέση του αρθρογράφου ότι η μελλοντική πορεία για την θεμελίωση από τους Ελληνοκύπριους αιτητές στο ΕΔΔΑ της αναποτελεσματικότητας του μηχανισμού της «επιτροπής» για να παρέχει θεραπείες είναι μέσω μιας μαζικής, συλλογικής άσκησης των δικαιωμάτων τους για αποτελεσματική θεραπεία ενώπιον του ΕΔΔΑ. Εναλλακτικά, δύναται να παρέμβει η Κύπρος, σε μελλοντική υπόθεση, επί της ουσίας, ενώπιον του ΕΔΔΑ, ως ενδιαφερόμενο τρίτο μέρος.

Όπως έχει αναφέρει η Χατζηγεωργίου, η *Joannou* κατέδειξε ότι η «επιτροπή» βασίζονταν εκτεταμένα σε ανεπίσημες διαπραγματεύσεις για τη διεξαγωγή των διαδικασιών ενώπιον της⁵⁷. Παράλληλα, τονίζεται ότι «μέχρι τον Ιανουάριο του 2018, 965 υποθέσεις είχαν διευθετηθεί μέσω ανεπίσημων διαπραγματεύσεων και μόνο 27 είχαν εξεταστεί, όπως περιγράφεται στο «νόμο»»⁵⁸. Αυτό, αναφέρει η Χατζηγεωργίου, είναι αντίθετο με την αρχή του ΕΔΔΑ, ότι πρέπει να εφαρμόζεται με ακρίβεια, και προβλέψιμα η εσωτερική νομοθεσία⁵⁹, παραβίαση της οποίας καθιστά την «επιτροπή» αναποτελεσματικό μηχανισμό, για να προφέρει θεραπείες⁶⁰. Η Χατζηγεωργίου επίσης κατακρίνει το υπερβολικά υψηλό βάρος απόδειξης το οποίο εναποθέτει η «επιτροπή» στους ώμους των αιτητών, αναφέροντας ότι καθιστά την «επιτροπή» αναποτελεσματικό ένδικο μέσο, σύμφωνα με προηγούμενη νομολογία του ΕΔΔΑ⁶¹. Επιπλέον, αναφέρεται στα δύο πιο πάνω νομικά σημεία, ως «χαμένες ευκαιρίες» του ΕΔΔΑ για να αυξήσει την αποτελεσματικότητά της «επιτροπής»⁶².

53. *Joannou* (n 1) (παρ. 86).

54. *Hadjigeorgiou* (n 2) 171.

55. *Ibid*, 174.

56. *Joannou* (n 1) (παρ. 83).

57. *Hadjigeorgiou* (n 2) 172.

58. *Ibid*, 173.

59. *Carbonara v Italy* App no 24638/94 (ΕΔΔΑ, 30 Μαΐου 2000, παρ. 64).

60. *Hadjigeorgiou* (n 2) (παρ. 173).

61. *Ibid*.

62. *Ibid*.

Όπως γίνεται εύλογα αντιληπτό, θα έπρεπε να υπάρχει μεγάλος αριθμός υποθέσεων ενώπιον του ΕΔΔΑ, για να μπορεί αυτό να καταλήξει σε πόρισμα ότι η «επιτροπή» βασίζεται συστηματικά σε ανεπίσημες διαπραγματεύσεις για τη διεξαγωγή των διαδικασιών ενώπιον της. Ως εκ τούτου, μόνο μέσω της ταυτόχρονης άσκησης αξιώσεων από ένα μεγάλο αριθμό αιτητών, μπορεί να υποδειχθεί το εν λόγω σημείο. Παράλληλα, είναι ορθό το επιχείρημα της Χατζηγεωργίου ότι «η Κυπριακή Δημοκρατία έπρεπε να είχε παρέμβει ώστε να προσκομίσει αποδεικτικά στοιχεία σε σχέση με την αναποτελεσματικότητα των ποσών της αποζημίωσης που παρέχονται από την «επιτροπή». Αυτό αποτελεί και τη δεύτερη πιθανή, αν και έμμεση, μελλοντική πορεία για τους Ελληνοκύπριους αιτητές στο ΕΔΔΑ, για τη διεκδίκηση πιο αποτελεσματικών θεραπειών από την Τουρκία, για τις παραβιάσεις των περιουσιακών τους δικαιωμάτων.

III. Συμπέρασμα

Κατόπιν της έκδοσης της απόφασης *Joannou v Turkey*, η «επιτροπή» εξακολουθεί να αποτελεί έναν αποτελεσματικό μηχανισμό για να προσφέρει θεραπείες, σύμφωνα με τη νομολογία του ΕΔΔΑ, για τους εκτοπισμένους Ελληνοκύπριους ιδιοκτήτες περιουσιών στην κατεχόμενη Κύπρο. Ως εκ τούτου, το ΕΔΔΑ δεν διαφοροποιήθηκε από το δεσμευτικό προηγούμενο της υπόθεσης *Demoroulos*. Η *Joannou* υπέδειξε, παρά ταύτα, μία τάση εκ μέρους του ΕΔΔΑ, προς την αποδοχή επιχειρημάτων αναφορικά με την αναποτελεσματικότητα του μηχανισμού της «επιτροπής».

Συνεπώς, το εν λόγω άρθρο έχει προτείνει δύο πιθανές μελλοντικές πορείες για τους Ελληνοκύπριους αιτητές στο ΕΔΔΑ για τη διεκδίκηση πιο αποτελεσματικών θεραπειών αναφορικά με τις παραβιάσεις της Τουρκίας των περιουσιακών τους δικαιωμάτων. Η πρώτη είναι μέσω της ταυτόχρονης άσκησης δικαιωμάτων ενός μεγάλου αριθμού αιτητών, σύμφωνα με τις κατευθυντήριες γραμμές τις οποίες έχει υποδείξει η υπόθεση *Joannou* ως προς την αποτελεσματικότητα της επιτροπής. Η δεύτερη πιθανή μελλοντική οδός για τους Ελληνοκύπριους αιτητές στο ΕΔΔΑ, είναι μέσω της παρέμβασης της Κυπριακής Δημοκρατίας, ως ενδιαφερόμενο τρίτο μέρος, σε μελλοντική υπόθεση επί της ουσίας, κάποιου αιτητή. Αυτό το επιχείρημα βασίζεται στην ιδιαίτερη ιδιότητα της Κυπριακής Δημοκρατίας, η οποία της επιτρέπει να παρέχει στο δικαστήριο με αξιόπιστη καθοδήγηση αναφορικά με το τι θεωρείται εύλογο ποσό αποζημιώσεων, και ακολούθως αποτελεσματική θεραπεία, καθώς και να ενεργεί εκ μέρους όλων των επηρεαζόμενων.

*Τα αποσπάσματα αποφάσεων και κειμένων που παρατίθενται στο συγκεκριμένο άρθρο, αποτελούν ελεύθερη μετάφραση του ίδιου του συγγραφέα.